

Енциклопедія книжної справи.

Н. А. Рубанівч. Серія книг. Видання 2-е, доповнене і переробане. Том I. Москва, 1911. Ц. 3 руб.

Відомий публіцист російський, знавець бібліотечної й бібліографічної справи, Д. Рубакін, виступив другим уже виданням капітальної праці, що лежить оце перед нами. Вже з самого поверхового, побожного перегляду названої книги побачимо, яку оялу часу і праці—дрібної й через те звичайно дешево у нас пивної праці—покладено на те, щоб дати такий докладний показник літератури російською мовою з усіх сфер знання. В російській літературі чимало єсть усяких показників,—напр., називаються популярні колажі і коштовні. Программи домашнього чтенія* московської, Комісії для організації домашнього чтенія* або петербургської, Программи чтенія для самонаблюдання, не кажучи вже про власні справочники та каталоги, що містять теж оялу бібліографічного матеріалу та вказівок. Проте всі такі показники, поміняючи вже звичайні каталоги, мали ту чи іншу спеціальну мету і відповідно до неї вибирали й розкладали книжний матеріал. Д. Рубакін янше поставив перед собою завдання—створити „не тільки каталог книг, во і сравнительний обзор книг по особой системѣ, подлежащей в основу этого обзора не только классификацию явлений и областей жизни, но и историю научно-философских и литературно-общественных идей (Перелмова, VI). Інакше кажучи, не має бути ціла енциклопедія книжної справи, що охоплювала б собою всі відомості з сфери бібліографії, давала б читачеві Аріаднину нитку для свідомої подорожі по лабіринту сучасного книгарського ринку. Завдання, як бачимо, просто грандіозне, що вимагає од упорядкача не тільки ерудиції величезної, начитаності й знання, праці та пильного догляду, а й коштів

не малих, щоб за змоги осямоу зібрати й перевірити книжні окарби, не спускаючись на чужу думку, а тільки керуючись друзованими рецензіями. Виконати це зазначене завдання в такій багатій літературі, як сучасна російська—не переходить сили окремої людини, хоч би як пильно вона гляділа свого діла й серед яких гарних умов працювала. Усякі хибні та помилки, не гадуючи вже про недогляд, тут просто таки неминучі, і критикі дуже легко їх знаважати, легко вдобути лаври, показуючи на такі помилки. Але легкі лаври неодмінно мусять бути й дешевими,—і через те хоч би які знайшли ми дефекти в такій праці, все-таки повинні чолом дати невтомному працюючому за його надзвичайно цінаву й коштовну книгу. Мобілізувавши, як саме влучно каже, всі свої бібліографічні сили, він дав те, чого собі бравував російському письменству, а саме—опыт обзора лучших русских книг в связи с историей научно-философских и литературно-общественных идей,—опыт, як признається сам упорядкач, далеко не совершенный во многих отношениях, но во всяком случае первый такой опыт, и не только во России* (VI). Ідейний принцип, який покладено в основу цієї спроби, упорядкач вилословив афоризмічно: „будем смотреть прежде всего на то, что соединяет людей, а не на то, что разъединяет их“,—і це вже само по собі показує, з якими поглядами підходив д. Рубакін до своєї праці.

Я не буду спіявляти на загальній частині книги, на теоретичних тезах автора що до книгарської справи, часто дуже цікавих та оригінальних, і на показкутку власне російської літератури. Це, з одного боку, вимагало б од нас багато місця, а з другого бачаче того, що має для нас у книзі д. Рубаніна спеціальний інтерес. „Среди книг“ д. Рубаніна серіли ми цінаву і для російського письменника не зовсім звичайну но-

вину, що повинна прийемо вразити українського читача. Маємо тут цілий відділ „Малорусская (украинская) литература“, в якому показано головніші, на думку д. Рубаніна, твори українського письменства. З другого боку, упорядкач ставиться до нашого письменства не тільки з великою симпатією, а й зовсім справедливо одводить йому належне місце серед інших словянських літератур. „Вряд ли нужно доказывать,—каже д. Рубакін,—что украинской литературы, как наиболее близкой к русской, должно быть отведено особое место среди других славянских литератур, и во всяком случае было бы большою ошибкой, как это дѣлаетъ большинство русских библиографов, сливать эту литературу въ одинъ отдѣлъ съ русской. Не говоря уже о томъ, что украинскій языкъ есть языкъ многомилліоннаго народа... украинская литература и по творческимъ силамъ, ее создавшимъ, и по социальнымъ идеямъ, которыми проникнута, и по своему глубокому, часто народному демократизму, заслуживаетъ и сама по себѣ гораздо большаго вниманія, чѣмъ какое нередко уделяють ей русскіе читатели“ (стор. ч. I, 73 п.) Український відділ у книзі д. Рубаніна можна вважати піби за одну з перших спроб тієї належаої українському письменству уваги, якої вимагає упорядкач од російського читача.

Кажемо—за одну з перших у російській літературі спроб і через те одбо вже дуже недоладно. Вагаати треба сказати, що український відділ—найслабше оброблений у книзі д. Рубаніна і це легко арозуміти. В інших сферах упорядкач був у себе дома, господарем своєї справи, здебільшого виходючи з своїх власних дослідів коло книгарської справи. Що ж до українського письменства, то тут довелось йому йти, видима річ, на осяці, напомацаці, беручи відомості з других чи третіх рук і не маючи змоги перевірити їх із первоу-

рів та санаюмнитися з джерелами безпосередно. З кількома обмеженнями засобами знань д. Рубакін до українського показачка, видно з того, що йому як можна думати, зовсім невідомі спеціальні праці з української бібліографії д.д. Комарова та Левяцького, або такі книги, як Грігаченков „Литература українського фольклора та Перед широким світом“, в яких розроблено саме ті питання, що ставить д. Рубакін. Вже видпововости панув в українському відділі д. Рубаніна; помилки, пропуски і інших таких хиб—повно через те в його показичкові. Тамуші людині цілком незрозумілим буде, чому керувався упорядкач, коли брав до свого показачка одні видання й проминав інші, далеко важачіші, і одне тільки й може тут бути пояснення, що ці інші остались просто невідомі д. Рубаніну. З другого боку, через ту саму причину українські автори репрезентовані часто не найбільш характерними й важачішими своїми творами; і тут елемент випадковости завжди б'є в вічі. Нарешті, біду маємо і з коректоу українських заголовок: правила II, видно, людина, що ніколи не чула української мови і через те назив українських книг часто так понерекручувано, що тільки догадуватися можна, про що саме мова мовиться. Не претендуючи на те, щоб своїми увагами читачати увесь матеріал д. Рубаніна, перейдемо хоч коротенько його показчик.

На вступі д. Рубакін дає „предварительная замѣчания“ (стор. 72—75), де розкриває свій загальний погляд на українське письменство, наведений вище, а також робить спробу класифікації українських авторів на підставі рола творчости, часу і аидоту творів. Вже класифікація ога багато питаній викликає,—насамперед а методологічного погляду. Маємо тут на першому місці драматичні письменники, потім поети і—край. Одво а двох: або а драматичного письменства також поети і тоді

не було рації вирівняти його з загального показачка, або треба було вирівняти а поетів і тісноу розуміні й белетристичку. А то невідомо людина може набратися а класифікації д. Рубаніна чулого переконання, що белетристику українське письменство не має зовсім, бо між „поетами“ фігурують у його і Мордовець, і Сторженко, які були іменно белетристами. В тому ж відділі знаходимо Н. (замість М.) Старшнього, Борна (зам. Война) Ленского; Г. Комарову агадано аж дичі, а О. Романову вайшов Романов. Думаємо, що бже потреби титулу поета наділено й Сквороді, бо ледві чи можна вважати Сквородичні вірші та поєзми за поєзю в справжньому розумінні слова і вага Сквородич зовсім не в його віршованих страхонських. Теж доводні помилки стриваємо і в класифікації українських письменників по змісту їхніх творів. Так напр., поєсти А. Чайніньского „Олюнька“ і „В чужім гнізді“ можна тільки з непорозуміння ставити в рубрику „о жизни помѣщичков“; хочаюва шляхта, про яку оповідає д. Чайніньский, зовсім не „помѣщички“; тут же Н. Кобринський наділено в „На Чорному морі“ (?), якого агадана письменника не має:—певне тут вийшло непорозуміння а відомоу поєзю д. І. Левяцького „Над Чорним морем“, якої коло справжнього автора не агадано.

Міняючи дрібніші помилки, обертаємось до відділу „Общие обзоры украинской литературы“, в якому знаходимо всего 8 праць: Оглоуовського (його єсарів названо Оглоуовским), Петрова, Дашковича, Пиліва та Русовой. Нама тут ні старих оглядів Драгоманова, або Коновського, ні нових—Франка, Варинського та О. Грушевського. Зате серед „общах обзоров“ поставлено книжку, якої ніхто не бачив, бо її я на світі не було ніколи: „Порш М. Очерки истории украинской литературы XIX столѣтия. Кв. 84 г. 3 р.“ Троях докладніше, хоч

3 драми 8 собою 89

так само випадково, складено відділ „Проведення української літератури“ (ст. 75—79).

Поруч творів, які ледві треба б рекомендувати (напр. Варвінського „Нариси й оповідання“, або Мартоса „Бажання о. діякова“), маємо знов загадкові „Повісти и рассказы Г. Сквороды“ (?), або збірки Горленка „Українські были“ та „Южно-руссіе очерки“, які очевидно, до цього відділу не належать, „Виборця“ приписано тут вже д. Кобилянській і т. и. Пропусків тут зазначати не будемо, бо дуже багато їх можна б налічити, особливо що до критичної літератури.

Показчик етнографічних праць складено так само невдачно, як показчик „общихъ обзоръ“: не кажучи вже про те, що й тут Ворониковського „Байки і прибаутка“ зовсім не на місці, етнографічний відділ вийшов страшенно бідний, хоч матеріалу для його знайшлося б досить. Бувальо вся новіша етнографічна література українська не використана, та й із старої взято навгад дуже не багато.

Так само занадто вбого виглядає у д. Рубакіна відділ „Малороссійской літературной критики и публицистики“ (ст. 334—335), Щоб зрозуміти, як складено цей відділ, досить буде зазначити, що в йому зовсім проминуто критичні праці Франка, не згадано а ні однієї праці Маковоя, а з інших авторів також вихвачено навгад зовсім не самі важніші й характерніші твори. Правда, де-що з української критики та публіцистики знайдено ще в відділі „Представители главѣйшихъ теченій русской общественной мысли“, але важко зрозуміти, навіщо було ще раз розפורшувати українські твори серед загального матеріалу, скоро їх виділено було в окремий відділ. До того ж і тут незрозумілі пропуски на кожному кроці, а помилок і не оберешся; так, систематично плутаються два автори М. і Ол. Грушевські (стор. 238, 242 і 263); коротенькі характеристики „українофиль-

ства“ поміж загальними течіями ні до чого: повно там і хронологічної і всякої іншої плутанини. Української преси не зазначено зовсім, (знайдемо тільки „Основу“), як нема нічого і про громадські напрями на Україні за останній час.

Свої уваги з приводу окремих помилок д. Рубакіна ми могли б дуже поширити, але суть навіть не в окремих помилках. Суть у тому, що симпатичний замір шановного упорядчика виконано так надзвичайно невдачно, що повстає навіть питання про загальну вартість цієї спроби. Вітаючи працю д. Рубакіна з її принципіального боку, ми з щирим жалем мусимо відкинути від неї майже всяку практичну вагу.

Українознавства з показчика д. Рубакіна вчитись не можна і не треба вчитись, бо наслідком довірливости до його може бути тільки небажаний хаос у відомостях про українське письменство. Упорядчкови не вистарчило й знання і через те праця його пропала марно. Ми порадили б д. Рубакінові в дальших видавнях (треба думати, що вони будуть) зовсім занехаяти те, що тепер дано в його книзі з українознавства і всю працю зробити цілком на-зово. Певність вказівок, повнота матер'ялу і консеквентне переведення призначеного упорядчиком призначала відокремлення українського письменства—оце ті домагання, які ми поставили б до цієї праці. Але—ще раз підкреслимо—она мусить бути нова, бо виправити те, що зроблено в цьому виданні, не можна ніяким способом. Ми розуміємо, що зробити таку працю д. Рубакінові важко—незмінно важче, ніж у всякій іншій сфері; ми пам'ятаємо, що його книга тільки—„опытъ далеко несовершенный во многихъ отношеніяхъ“. Але ми хотіли б, щоб його український відділ був коли не зовсім бездоганий, то хоч ~~і порівняв~~ з іншими відділами. А то він тепер дуже-дуже за них гірший.

Сергія Єфремов.